

رۆلی زمان له په یوه ندییه کۆمه لایه تییه کاند (بواری کارگیری به نموونه)

د. به درخان سلیمان علی

به شی زمانی کوردی، کۆلیژی به روه رده ی بنه ره تی، زانکۆی سه لاله ددین، هولیر، هه ری می
کوردستان، عیراق

badrkhan.ali@su.edu.krd

پوخته

زمان په کیکه له پیوستییه هه ره گرنه کانی ژیان، به شیوه یه ک ته وای په یوه ندییه جو ربه جو ره کانی ناو کۆمه لگه ی مرو قایه تی له ریگه ی ئه ودا ساز و فه راهه م ده کرین. واته به بی یونی شیوازه جیاوازه کانی زمان شتی ک نابیت به ناوی کۆمه لگه وه، چونکه په یوه ندیکردن نایه ته ئارا. مرو ق بو راییکردنی کاره کان و ره وتی به ره و پی شچوونی ژیان، له ناستی جو راو جو ر له په یوه ندیکردن. وه ک ئاشکرایه ری کخستن و به سیسته مکردنی کاره کانیش له کۆمه لگه دا پیوستی به به ریوه بردن ده بیت، تا به پلانیکی دیار و ری کخستن ی گونجاوه وه ئه دای کاره کان له سه ر ناستی گرو پی کارگیری جیاواز به شیوه یه کی خوازاو بکریت، له پینا و ئامانجی جو راو جو ری (ئابووری، رامیاری، دارایی، زانستی و سه ربازی... هتد) دا.

ئه مانه بوونه هه وینی کارکردن له م تو یژینه وه یه دا، له پینا و خستنه پرووی رۆلی زمان له کارگیری دا، چونکه زمان چۆته ناو ته وای که لینه کانی کارگیری به وه، به شیوه یه ک کارامه یی له به کاره ینی زمان ره نگدانه وه ی دیار و به رچاوی له فه رماندانی کاری کارگیری ده بیت، چونکه هه ردووکیان واته (زمان و کارگیری) دیارده ی کۆمه لایه تین و بنه مای په یوه ندیکردن ره گه ز و ئه رکی هه ره گرنگی هه ردووکیانه، ئه دا کردنی په یوه ندییه کی باش، به سوود وه رگرتن له شیوازی (گوته یی و ناگوته یی) زمان، ده بیته مایه ی ئه دا کردنی کارگیری به شیوه یه کی سه رکه و تووانه و دروستکردنی په یوه ندییه کی پته و له نیوان هه ردوو ره گه زی گرنگی مرو پی له کارگیری دا که به ریوه به ر و فه رمانه ران.

زانباریه کانی

تو یژینه وه

به رواری تو یژینه وه

وه رگرتن: 2020/12/9

په سه ندکردن: 2021/1/17

بلاو کردنه وه: زستانی 2021

ووشه سه ره کییه کان

Communicate, Language,
Management, Guidance,
Manager

Doi:

10.25212/lfu.qzj.6.1.1

ئه م توپژينه وه په دواى ناساندنى كارگيرى و خستنه پرووى ئه ركه سهره كيبه كانى كارگيرى، ئاماژه به په يوه نديكردن و جوړو شيوازه كانى په يوه نديكردن له كارگيريدا ده كات. دواتر به شپوه يه كى سهره كى له توپژينه وه كه دا زياتر تيشكخراوه ته سهر (ئاراسته كردن) وه ك يه كيك له ئه ركه كانى به رپوه بهر له كارگيريدا، چونكه له م ئه ركه ي كارگيريدا رڼولى زمان زور به پروونى دهرده كه وپت، دواتر جوړه كانى سهر كر داپه تى و به كارهيڼى جياوازى زمان له ههر يه ك له و جوړانه دا باسكراوه، به شپوه يه ك به رپوه بهرى سهر كه وتوو كاتيك خه سله تى سهر كر ده ي تيدا ده بينرپت و ده بپته كارپزما، ئه وه بئ گومان زمان رڼولى گه وره ي تيدا گيراوه.

پيشه كى

1-1 چوارچپوه ي توپژينه وه - ره هه نده كانى توپژينه وه
ئه م توپژينه وه يه، رڼولى زمان له په يوه ندييه كوّمه لايه تيبه كاندا (بوارى كارگيرى به نمونه) شيكارپكى زانستى به كارهيڼاننى زمانه له بوارى كارگيريدا.

1-1 كيشه ي توپژينه وه

زمان وهك سهره كيترين ئامرازى په يوه نديكردن ده چپته ناو هه موو بواره جياجيا كان و رڼولى سهره كيبان تيدا ده بينى، ههر زمانيشه ده بپته مايه ي گواستنه وه و ئالوگور كردنى ببرى مروقه كان و ههر ئه وپش سهر چاوه يه بو راپه راندنى هه موو كاره كانى مروّف له سهر جهم كايه كانى ژياندا، به شپوه يه كى ديكه شاره زايى له چوښيه تى شپوازى به كارهيڼاننى زمانيش له لايهن تاكه كانى كوّمه لگه وه به پپى سهر وشتى ههر كارو فرمانپكى ژيان، پپوه رپكى گرنكى سهر كه وتنى ئه و مروقه ده گه يه نئى له كاره كانى ژيانيدا.
ئه گه ر له مروّف وردبينه وه ده بينين له ژيانيدا وابه سته ي كوّمه لگه ي خوپه تى و به رده وام له په يوه ندى فهرمى و نافه رميداپه، له ههر دوو باريشدا زمان رڼولى گه وره ي ده بينپت له پپگه و كه سايه تى تاكدا، جا چ دهر كه وتنى بپت له ناو خيزان و هاوړپى و خزم و كه سه كانيدا، ياخود له و شوپنه ي كه كارى تيدا ده كا، به تاييه ت ئه و كه سانه ي كه له كارگيريدا كار ده كه ن و پله و پايه يه كى كارگيريبان هه يه، ئه وان له په يوه ندييه كى راسته وخوډان له گه ل ئه و ستافه ي كه كارى له گه ل ده كه ن. ئامانجى سهره كى ئه م په يوه نديكردنانه ش برپتبه له

رپه راندنی کاره کان به شیوه به کی خوازراو و سه رکه وتوو، به لام هه مووان له یه ک ئاستدا نین و به یه ک شیوه ناتوانن بگه ن به و ئامانجه خوازراوه ی که خواستی هه موو لایه که. له ریکگی ئه م تو یژینه وه یه دا ده توانین بلیین ده شی رۆلی سه ره کی به رپوه به ر له کاره که یه دا له ریکگی ئه و وشه و ده سه ته واژه و ده ریرینه ده ریکه ویت که ده ریده بیریت، که ئایا تا چه ند توانیو به تی له جیبه جیکردنی کاروباری کارگیریدا زمانیکی ئه رینی به کاربه ییت و وه ک به رپوه به ریکگی سه رکه وتوو کاریگه ری به سه ر ده رو به ره که یه دا هه بیته، به شیوه یه ک بتوانیت سه رکه وتوانه ستافی دامه زراوه کارگیریه که ی ئاراسته بکات.

2-1 گرنگی تو یژینه وه

ئه وه ی زیاتر گرنگی و بایه خی ئه م تو یژینه وه ده رده خات بریتیه له چۆنییه تی گه یاندنی په یام له نیره وه به و وه رگر، له بواری په یوه ندیکردنی فه رمیدا که پئویسته چه ند خه سه له تیک له به رپوه به ر و که سه ی یه که می هه ر فه رمانگه یه کدا هه بی، که راسته وخۆ په یوه ندی له گه ل کارمه ند و فه رمانبه ره کانی هه یه، ئه م خه سه له ت و شیوازی هه لسوکه وته و به کاره یینانی ده ریرینه زمانیه کان نه ک کاریگه ری له سه ر سه رکه وتنی به رپوه به ر یان به رپرسی یه که یه کی کارگیری هه یه، به لکو کاریگه ری له سه ر هه ستی لپیرسراو به تی و خۆشه ویستی کارمه ند بو کار و ژینگه ی کاره که ی هه یه، به هۆی ئه م باره ده روونیه درووسته ی که له میانی ره فتاری زمانی به رپوه به ره که به رانه ری درووست بووه. یه کیک له پایه کانی کارگیریش رازیکردنی به رانه ره، له سه ره رشته و رینمایی فه رمانبه راندا به مه به ستی دروستکردنی کاریگه ری له سه ر بیروراو ئاراسته کاندا له پیناو گۆرینی ره فتاردا، که له لایهن به رپوه به ردا پیاده ده کری.

3-1 ئامانجی تو یژینه وه

ئامانجی تو یژه ر روونکره وه ی ئه نجام و کاریگه ری ده ریرینه زمانیه کانه به شیوه یه کی شیوا و هه روه ها به دیارخستنی گرنگی و چۆنییه تی ئه م هه لسوکه وتانه ی به رپوه به ر و به رپرسی یه که ی کارگیری له میانی پرۆسه ی په یوه ندیکردندا که له نیو یه که یه کی کارگیریدا جیبه جی ده کرین.

4-1 پرسپاری تو یژینه وه

- 1- په یوه ندی زمان به کارگیزی و به رپوه بردنه وه چیه؟
ئهرکی زمان چیه، له پرۆسه ی کارگیزی دا؟
- 2- نه و خه سه له ته زمان بیانه چین که ده بی له به رپوه بهر و بهر پرسی یه که ی کارگیزی دا
هه بی؟
- 3- رۆلی ده ریرینه زمانیه کان چیه له ئاراسته کردنی وه رگرا؟

5-1 ریبازی توژیینه وه

ریبازی ئەم توژیینه وه په ریبازی وه سفی شیکاریه، له چوارچپوه ی زمانه وانی کاره کیدایه.

6-1 ناوه رۆکی توژیینه وه

توژیینه وه که له له سی به ش پیکهاتوه، به شی یه که م بریتیه له پیشه کی توژیینه وه که و به شی دووه م باس له ناساندنی کارگیزی و ئهرکه کانی و زمان و کارگیزی و پرۆسه ی په یوه ندی کردن و شیواز و ئاسته کانی په یوه ندی کردن ده کا له کارگیزی دا، هه روه ها له ته وه ره یه کی دیکه باس له رۆلی په یام و ئارگومینت ده کا. له به شی سیه مدا باس له زمان و ئاراسته کردن له کارگیزی و پیکهینه ره سه ره کییه کانی ئهرکی ئاراسته کردن ده کا له ته وه ره یه کی دیکه شدا باس له به رپوه بهر و بینینی رۆلی سه رکرده و خه سه له ته زمانیه کانی به رپوه بهر و هه روه ها جوړی به رپوه بهر و به کاره یانی ده ریرینه زمانیه کان ده کا له کو تایشدا نه نجام و لیستی سه رچاوه کان خراوه ته روو.

2 ناساندنی کارگیزی و ئهرکه کانی

1-2 پیناسه ی کارگیزی

کارگیزی وه که ته وای زانسته کانی دیکه پیناسه ی زور هه لده گریت و زوره ی پیناسه کان رووی نزیکیان له یه کتر پتره له جیاوازییان، یه کیک له پیناسه کان ده لی، کارگیزی: "زانست و هونه ری به گه رخستنی ده رامه ته مروپی، دارایی، مادی، مه عریفی و هونه ریه کان و دروستکردنی بیراری پئویسته بو گه یشتن به ئامانجیک، یان چه ند ئامانجیکی دیاریکراو، له ژینگه یه کی گوراودا" (سابیر، 2014، 21).

به شیکی زوری پیناسه کانی دیکه ش له وه دا کوکن که کارگیری به تهنه زانست نییه 1، به لکو هونه ریش لایه نیکی گرنگی کارگیری پیکده هینیت و هاوشان له گهل پرووه زانستییه که ی کارگیری دا ده خرینه خزمهت به رپوه بردنی ده رامه ته مادی و مه عنه و بیه کان، له پیناو هینانه دی ئه و ئامانجانیه که نه خشه یان بو کیشراوه، ئه ویش له ریکگی ئه رکه سه ره کییه کانی کارگیرییه وه، که پیکدین له (پلاندانان، ریکخستن، ئاراسته کردن و چاودیری) (سابیر، 2014، 22).

2-2 ئه رکه کانی کارگیری

هه ر یه که یه کی کارگیری، به ره له وه ی ده ست به کاره کانی خو ی بکات و پیریاری پیکه وه کارکردن دا، ده بیت به شیوه یه کی پله به ندی چه ند ئه رکیک به جیه پینیت، که هه ریه که یان ته واوکه ری ئه وه ی دوای خو یه تی، دوا جار به یه که وه ده بنه مایه ی دروستکردنی کارگیرییه کی ئاماده و کارا بو ناو کو مه لگه، ئه وه ی زیاتر په یوه ندریشه به م تو بژینه وه و زمان رو لی زیاتری تیدا ده گپیت، بریتیه له ئه رکی (ئاراسته کردن)، که له هه ر سیسته میکی کارگیری دا، دوا به دوای ئه رکی (پلاندان، ریکخستن و پيسپاردن) دیت و که سی یه که می ئه و یه که یه یان هه ر دامه زراوه و ریکخراویک بیت، زمان وه ک ئامرازیک کارا به کارده هینیت بو ئاراسته کردنیکی گونجاو و ئامانجار، بیگومان ئه وه ش به نده به لپهاتووی به رپوه به ر که ئایا تا چه ند سه ره که وتوو له به کارهینانی زمان و ئاستی په یوه ندریکردن له نیو کارمه نندا.

له خواره وه به کورتی ئامازه به ئه رکه کانی کارگیری ده که ین، که ئه وانیش که م تا زور زمان رو لی تیدا ده بینیت، به لام که متر له راده ی ئه رکی (ئاراسته کردن)، هه ربو یه ئیمه زیاتر تیشک ده خه یه سه ر کاریگه ریه کانی زمان و ره نگدانه وه ی له چو نییه تی ئه دا کردنی ئه رکی (ئاراسته کردن) له کارگیری دا.

¹ به شیکی زور له پسپورانی بواری کارگیری ده لین: کارگیری هه ردوو خه سلته تی زانستی و هونه ری له خویدا کو ده کاته وه، به شیوه یه کی کارگیری زانسته، چونکه له ریکگی لیکو لینه وه ی زانستی و نه زموونه وه ده ستکه وتوو و خه لکی لئ شاره زا ده کریت و ده توانریت به شیوه ی زانستیش شیکریتته وه. هه روه ها ئیداره هونه ره، چونکه په پیره وکردنی هه مان ئه و بنه ما زانستیه به بوونی ده رامه ته کارگیرییه کانه وه له دامه زراوه یه کی کارگیرییه وه بو یه کیکی دیکه هه مان ئه نجام ناده ن به ده ستته وه.

1-2-2 پلاندانان

پلاندانان له پیناو ئامانجی دیار بیکراوی یه که ی کارگیزی داده نریت و پشت به بیرکردنه وه و پیشبینیکردنی زیره کانه و پالپشت به بنه مای زانستی ده به ستیت. به بی بوونی پلان هه موو چالاکى و کاره کانی یه که ی کارگیزی ئامانجدار نابن، که واته پلاندان لایه نی فیکری پروسه ی کارگیزی و به رپوه بردنه، ئه ویش دوای کۆکردنه وه ی زانیاری و شیکردنه وه و تاوتویکردنی ده رامه ته کان و ئه وه ی له به رده ستایه، بۆ ئه وه ی له پیناو ئامانجی یه که ی کارگیزیدا بخرینه گه ر (ابوالعلاء، 1423 هـ، 43).

به شیوه یه که ی گشتی پلاندانان وه لامی چوار پرسیار ده داته وه، که بریتین له: ده مانه وئ چی بکه یین؟

چۆن ئه نجامی بده یین و ئیستا له کوپى ئه و ئامانجه داین؟

ئه و هوکاره سوود به خشانه چیین که یارمه تیمان ده دن، هه روه ها ئاسته نگه کانی به رده م گه یشتن به ئامانجی ریکخراو چیین؟

نایا به دیلمان هه یه بۆ گه یشتن به ئامانج؟ کام به دیل له هه موویان باشته ره؟

وه لامدانه وه ی ئه و پرسیارانه ش له په یوه ندى به هیزی ستافی کاره وه دروست ده بیته، که بیگومان هوکاری سه ره کی ئه و په یوه ندیبه ش بریتیه له زمان، که ده بیته پردی په یوه ندى نیوان به رپوه به ر و ستافی کاری دامه زراوه که، که چۆن و به چ شیوازیك سوودی لپوه رده گریت بۆ دارشتنی پلانی یه که ی کارگیزی.

پلانی ش سۆ جوۆری سه ره کی هه یه، هه ریه که یان له دارشتنیاندا پشت به چه ند بنه مایه کی جیاواز له پرووی کات و ستراتیه وه ده به سترئ:

1- پلانی درپژخایه ن 2- پلانی مامناوه ن 3- پلانی کورتخایه ن

2-2-2 ریکخستن

دوا به دوای ئه رکی پلاندانان که ئه رکی یه که می کارگیزیه و دوای راویژیکى زۆر هاتۆته به ره م، له ئه رکی دووه می کارگیزیدا پیویستیان به ریکخستن ده بیته بۆ ئه وه ی بتوانریت سوود له ده رامه ته ئیدارییه کان وه ر بگریت، که واته ریکخستن ئه رکیکی سه ره کی کارگیزییه و و ئامرازیکه ده توانریت له ریکه یه وه هه ماهه نگی دروست بکات له نیوان

ته واوی ده رامه ت و هه و ل و لیها تووییه کانی نه و تاك و گرو پانه ی به یه که وه له پیناو گه یشتن به نه و ئامانجان ه کارده که ن که پلانی بو داریز تراوه.
سووده کانی رینکخستن (په یکه ری رینکخستن) بریتیی ه له مانه ی خواره وه (العواشز، 2010، 129):

کاری هه ر فه رمانه رینک دیاری ده کات و به مشیویه کاره کان باشتر به رپوه ده چن، سوود له توانای هه موو کارمه ندان وه رده گیریت.
سنووری ده سه لاتی هه ر کارمه ندیک به روونی دیارده کات، به مه ش تیکه لی له نه رکه کان و تیکه لبوونی سنووری ده سه لاته کان نایه ته پییش.
هاوکاری چالاکی له نیوان یه که کارگیریی ه کان دروست ده کات.
بیرپارو فه رمانه کان به شیویه کی لۆژیکی و پروون و ئاسان ده گات و ده گوازرینه وه، هه روه ها ریزبه ندی کارگیری به روونی دیارده کریت.

2-2-3 پینسپاردن

به رپوه به ر یان سه روکی فه رمانگه بیروای به توانای خو ی و ده ورو به ره که ی هه یه و گرنگی به کات و ده رامه ته کان ده دات، شاره زایه یان ده بی شاره زابن له سپاردن و دابه شکردنی نه رک و فه رمانه کان به سه ر کارمه نده کانی به پیی پسپوری و شاره زاییان، بو نه وه ی باشترین کار نه جام بدریت، نه و کاره ش ده کات بو نه وه ی هه مووان به پیی لیها تووی و شاره زایی و ئاره زوومه ندی کاری خو یان وه رینگن و هه موو کاره کان له خویدا کو نه کاته وه (العجمی، 2015، 171).

2-2-4 ئاراسته کردن

دوا به دوای هه رسن ئه رکی پییشوو دیت، لیره دا رۆلی به رپوه به ر به شیویه به کی به رچاو ده رده که ویت، که ئاخو تا چه ند نه دانه کی سه رکه وتوو نشان ده دات له ئاراسته کردنی نه و ستافه ی که رابه رابه تییان ده کات و تا چه ند به هیزه له بیراردان و توانای هاندانی هه یه بو ئاراسته کردنیان. ته وه ری دووه می نه م تویننه وه یه تابه تکراره بو باسکردن له م نه رکه ی کارگیردا.

2-2-5 چاودیری و به دواداچوون

يه كيكه له ئهركه سه ره كيبه كانى كارگيرى، چونكه به دواداچوون و سه رنجدانه له هه رچوار ئهركه كانى پيشوو، بو دلنيا بوونه وه له به رچوونى كاره كان به شيويه يه كى دروست و دۆزبنه وه ي هه له و خالى لاواز و به هيژى كاره كان. ئه گه رچى زور به رى زانا يانى بوارى كارگيرى له ريز به ندى كوتاسى ئهركه كان يان داناوه، به لام ئه و ئهركه ي كارگيرى كاتيكى ديارىكراوى نيبه و هاوته ريبه له گه ل سه رجه م ئهركه كارگيريه كانى ديكه ي وهك: (پلاندان، ريئخستن، پيسپاردن، ئاراسته كردن). واته له سه رجه م ئه و قوناغانه دا چاوديرى وهك فاكته ريئى كارا رول و پيگه و كارىگه رى خو ي هه يه (سابر، 306).

چاوديرى و به دواداچوون وه لامى چه ند پرسيارىك ده داته وه:
ئايا كارمه ندان به مشيوه يه ي كه پيوسته له سه ريان كارده كه ن ؟
ئايا قه باره ي ده سته كه وته كان به به راورد له گه ل پلانى دارژراوى يه كه كارگيريه كه دا چونه ؟
تا ئيره چه ند له ئامانجه كان ها تونوته ته دى ؟

ئايا هو كارى ده رچوون له پلانى دارپژراودا چيبه ؟ ئايا خودى كارمه نده يان شتيكى تره ؟
ئه و ريشوينا نه چين ؟ كه ده بئ بگيرينه به ر بو چاره سه ركردنى دوخه كه و به ره و پيشبردنى.
ته وه ره ي دووه م: رولى زمان له په بوه ندييه كارگيريه كاندا

2-3 زمان و كارگيرى

كارگيرى وهك هه ر زاواوه يه كى ترى زانستى، كو مه لايه تى، سياسى ... هتد، هاوكات وهك ته واوى بواره كانى ديكه ي ژيان، زمان تياندا رولى گه و ره ده بينئ و له ته واوى كاره كارگيريه كان ره نكده داته وه و رولى ده بيت له سه ركه وتنى كارگيريدا. زمان ئامرازى سه ره كى په بوه ندييه كارگيريه كانه، له نيو خودى توانسته مرؤبيه كان له ئاست و پله به ندى جياوازى كارگيريدا، هه روه ها هو كارى سه ره كى ئاراسته كردنى ره وتى كاره له هه ر دامه زراوه يه كدا. هه روهك چو ن كارامه سى به رپوه به ر له به كارهيئانى زمان و شاره زاسى له هونه ره جياوازه كانى په بوه ندى كردندا، ده بيته پالپشتيكي پته و بو جييه جيكردى كاره كانى به شيويه يه كى خوازراو و دروست كردنى كاريزما، به شيويه يه كى وست و ئاره زووى كارمه ندان له سه ر كار كردن روو له زوربوون ده كات و وا ده كات كه تميئى كار كردنى چالاك دروست بيت، ئه وكاته ئامانجى ئه و دامه زراوه يه ده بيته ئامانجى

سه‌رجه‌م تاكه‌كانى و هه‌موو به‌يه‌كه‌وه به‌هاوبه‌شى و هه‌ره‌وه‌زى هه‌ولێ به‌ديه‌ینانى ده‌ده‌ن.

4-2 پرۆسه‌ی په‌یوه‌ندیکردن

پرۆسه‌ی په‌یوه‌ندیکردن بریتیه‌ له‌به‌دواداچوون و توێژینه‌وه به‌مه‌به‌ستى وه‌ده‌ست خستنى هه‌موو ئه‌و ئامرازو توانایانه‌ی كه‌ بۆ هاندان و پرازیکردنى كه‌سانى دیکه له‌ئارادا هه‌ن سورخى، 2008، 9). یان بریتیه‌ له‌ پرۆسه‌ی گواستنه‌وه‌و ئالوگۆرکردنى بیرو بۆچوون و زانیاری له‌ نیوان نێره‌ر و وه‌رگردا، به‌مه‌به‌ستى گه‌یشتن به‌ ئامانجیكى دیاریکراو، کرداریكى دوولایه‌نه‌یه و زمان جیبه‌جیبه‌ ده‌كا (الظاهر، 2001، 113).

په‌یوه‌ندیکردن یه‌كێكه له‌ ئه‌ركه سه‌ره‌كیه‌كانى مرۆف، بۆ جیبه‌جیكردنى به‌شیوه‌یه‌كى سه‌ره‌كى پێویستمان به‌ هونه‌رى په‌یوه‌ندیکردن ده‌بیت، كه‌واته په‌یوه‌ندیکردن پرۆسه‌یه‌كى سه‌ره‌كیه‌ له‌نیۆ كۆمه‌لگه‌ی مرۆفدا، كه‌ له‌ رێگایه‌وه مرۆف تێده‌گات و هه‌ست ده‌كات ژینگه‌ی ده‌وروبه‌رى چى تێدايه، ئه‌مه‌ش واده‌كات مرۆف سه‌ركه‌وتوو بیت له‌ هه‌لسوكه‌وتکردن له‌گه‌ل كه‌سانى ده‌وروبه‌ریدا، یان کاریگه‌ر بیت به‌سه‌ریانه‌وه و ئه‌وانیش کاریگه‌ربن به‌سه‌ریه‌وه، ئه‌و کاریگه‌ریه‌ش ته‌نیا له‌رێگه‌ی ئه‌و پرۆسه سه‌ره‌كیه‌وه جئ به‌جئ ده‌بئ كه‌ په‌یوه‌ندیکردنه‌ (ئه‌حمه‌د، 2008، 5).

1-4-2 شیوازه‌كانى په‌یوه‌ندیکردن

شیوازه‌كانى په‌یوه‌ندیکردن دوو جوړى سه‌ره‌كى هه‌یه كه‌ ئه‌وانیش (په‌یوه‌ندیکردنى گوته‌یى و نا گوته‌یى) كه‌ هه‌ریه‌ك له‌وانه هه‌لگه‌رى واتان و له‌نیوان نێره‌رو وه‌رگردا لێكگه‌یشتن ده‌هێننه ئاراوه و په‌یام ده‌گوازنه‌وه (بدوح، 2012، 58).

1-1-4-2 په‌یوه‌ندیکردنى گوته‌یى

له‌ رێگه‌ی زمانه‌وه دروستده‌بئ، له‌م شیوه‌یه‌دا بۆ گه‌یاندنى په‌یام وشه‌ی گۆکراو و ئامازه‌ی ده‌نگى به‌کارده‌یت، ئه‌وبش به‌دوو شیوه‌ی جیاواز ده‌رده‌که‌وێت:

راسته‌وخۆ: ئه‌مه‌یان به‌شیوه‌یه‌كى راسته‌وخۆو پرووبه‌روو ده‌بئ، وه‌ك له‌ چاوپێكه‌وتنى كه‌سیدا.

ناراسته خو: ئەم شیوه یان پروو به پروو ئەنجام نادریت، به لکو له ریگه ی ته له فۆن یاخود ئامپه رکانی دیکه ی گواستنه وه ی په یامی گوته ییدا ده بی.

2-1-4-2 په یوه ندیکردنی ناگوته یی

بریتییه له و ئەدگار و ره فتارانیه ی (جگه له قسه کردن) که له کومه لدا واتای جیاوازیان هه یه، جا ئەو ره فتارانیه به مه به ست بنیردرین و لیکبدرینه وه، یان بی ئاگای بنیردرین و وه رینگرین (المساوی، 2012، 253).

ئه گه ر تیینی هه ر په یوه ندیکردنی بکه ین، جگه له به کاره یانی وشه کومه لیک ئامازه ی جوراوجۆری دیکه ی تییدا به کارده هیئریت، له وانه (ئامازه ی جه سته، گوزارشته کانی ده موچاو، هیز و ئاوازی وتنی وشه ورسته کان) هه موو ئه وانه ش پیوستیان به که نالی جوراوجۆر هه یه بو گواستنه وه ی په یام و گه یاندنی مه به ستی په یوه ندیکرنه که.

2-4-2 ئاسته کانی په یوه ندیکردن له کارگیریدا

1-2-4-2 په یوه ندیکردنی فه رمی

یه که م: په یوه ندیکردنی ستوونی

ئەم جوړه په یوه ندیکردنه له ئاستی سه ره وه بو خواره وه یه، یاخود له ئاستی خواره وه بو سه ره وه، به زۆری له نیوان به ریوه به ری کار و فه رمانبه راندا دهرده که ویئت، ئه ویش به دوو شیوه:

أ- له سه ره وه بو خواره وه:

په یوه ندیکردنی سه روو به خواره وه زۆریه ی کات له شیوه ی فه رماندان خو ی ده بینیته وه و ئاراسته کردنیان بو کاریکی دیاریکراو له شیوه ی نووسینی راپۆرت یان هه ر کاریکی دیکه ده بی. له م جوړه دا به رامبه ر ده بی فه رمانه کانی سه رووی خو ی جیبه جئ بکات، به لام ئه وه ی گرنه گه ده بی به ریوه به ر ریژی به رامبه ر بگریت و له رووی مروییه وه پله و پایه و ئاستی ئیداری خو ی به خراپ به کارنه هیئت، شیوازیکی گونجاوی زمانی به کاریه یئت (علوی، 2013، 144).

ب- له خواره وه بو سه ره وه:

ئەم جوړه په یوه ندیکردنه له فه رمانبه ر بو به ریوه به ره که ی ده بیئت و له شیوه ی داواکاریدا دهرده که ویئت، نه ک فه رماندان، چونکه به پیی پله و پایه ی کارگیری، فه رمانبه ر مافی

فه‌رماندانى نيبه له‌سه‌ر به‌رپۆه‌به‌ره‌که‌يدا، هه‌روه‌ها ده‌بى ياخود باشتره نازناوێك له‌پيش ناوه‌که ياخود به‌بى ناوه‌پنانى خۆى به‌کاربه‌پنریت، وه‌كو ريزلینانێك، به‌تایبه‌ت له‌کاتى ناساندنى به‌رپۆه‌به‌ر به‌ ده‌ورو به‌ردا (عمادالدين، 2005، 83).

له‌مجۆره په‌يوه‌ندیکردنه‌دا، ئه‌گه‌ر ناخپوه‌ر له‌ئاستى خواره‌وه‌بوو و له‌کاتى فه‌رمى کارکردنیدا بوو، ئه‌وه ريزیکى زۆر بۆ قسه‌کانى خۆى به‌کارده‌هیندیت، به‌رپزه‌وه‌ ناوى ده‌بات، ته‌نانه‌ت هه‌ندى وشه‌ له‌پال ناوه‌که‌يدا به‌کارده‌هیندیت بۆ ده‌رخستنى ريزى زیاتر (أشیراتی، 2005، 307-308)، وه‌كو:

جه‌نابى به‌رپۆه‌به‌ر ... كاك دکتۆر
هه‌ندیکجار ناوه‌که‌ى ناوتریت، به‌لكو ته‌نیا نازناوه‌که‌ى پان ناوى زانستى و کارگيرى که‌سه‌که ده‌وتریت، به‌بى ئه‌وه‌ى ناوى تايبه‌تى خۆى له‌گه‌لیدا به‌هینیت، بۆ نمونه:
جه‌نابتان / گه‌وره‌م / قوربان / به‌رپرتان / ئیوه‌ مامان ... هتد.
دووهم: په‌يوه‌ندیکردنى ئاسۆبى

نموونه‌ى ئه‌م جۆره‌یان له‌نیوان فه‌رمانبه‌رانى ژووړپکدا ده‌رده‌که‌ویت، که له‌رووى په‌له‌و پایه‌ى کارگيریدا له‌یه‌ك ئاستدان و پيوسته‌گيانى هاوړپیه‌تى ته‌بایه‌که‌ى زۆر له‌نیوانیاندا هه‌بیت له‌پیناو زیادبوونى به‌ره‌هم و دروستکردنى که‌شیکى له‌بار و گونجاو دوور له‌خۆسه‌پاندندا، به‌لكو به‌هه‌ماهه‌نگى و په‌يوه‌ندییه‌كى ئه‌رپینیا نه‌ ده‌بى له‌پیناو خزمه‌تى گشتیدا کاربکه‌ن (سليمان، 2005، 88).

2-2-4-2 په‌يوه‌ندیکردنى نافه‌رمى

له‌هه‌ردامه‌زراوێكى کارگيریدا، ئه‌وه‌ى که به‌رپۆه‌ده‌چیت له‌کاره کارگيرییه‌کان په‌يوه‌ندیدارن به‌ئهرکه‌کانه‌وه، پپى ده‌وتریت په‌يوه‌ندیکردنى فه‌رمى. له‌ده‌ره‌وه‌ى ئه‌و په‌يوه‌ندییه‌شدا پيوسته‌تاکه‌کان له‌په‌يوه‌ندییه‌كى پته‌وى مروپى و کۆمه‌لایه‌تیدا بن. لپه‌دا رۆلى به‌رپۆه‌به‌ر ده‌رده‌که‌ویت، که تچه‌ند بتوانیت له‌رپگه‌ى چالاکیه‌ نافه‌رمییه‌کانى وه‌ك سازدانى چالاکیه‌كى کۆمه‌لایه‌تى ده‌ره‌كى و گه‌شتى ده‌ره‌كى و ... هتد، بتوانیت په‌يوه‌ندییه‌كى پته‌وى نافه‌رمى له‌کارگيریدا دروستبکات. هاوکات پرسینى به‌رپۆه‌به‌ر له‌باس و خواسى ناکارگيرى له‌فه‌رمانبه‌ران و به‌سه‌رکردنه‌وه‌پان

ده چيټه قالى په يوه نديكردنى نافه رميميه وه (جاسم، 2016، 260-261)، وهك په يوه نديكردنى نووسينى و زاره كى.

له پړوسه ي په يوه نديكردنى زاره كى دامه زراوه كاندا ته واوى په يامه زاره كييه كان ده گريټه وه كه راسته وخو و ناراسته وخو له رېگه ي ته له فون و سكاپ و ... هتد ، له نيوان فه رمانبه رانى دامه زراوه كارگيرييه كاندا به رپوه ده چيټ، و پتر په يوه ندى نافه رمى تيډا دروست ده بيت. هه رچى په يوه نديكردنى له رېگه ي نووسينه وه يه، نه و ئاگادارى و پراگه يان دراو و بلايو كراوانه ده گريټه وه، كه وهك ياداشت و نووسراوه فه رميميه كان و بيرپاره جوړاوجوره كان ده گريټه وه كه له لايهن به رپوه به ر يان په كه كارگيرييه كانى سه رووه وه ئاراسته ده كرين.

2-4-3 رۆلى په يام له په يوه نديكردندا

بو خستنه رووى رۆلى زمان له په يوه ندييه كارگيرييه كانى نيوان به رپوه به ر و كارمندان له ئهركى ئاراسته كردن له كارگيريډا، په يامه ئيدارييه جوړاوجوره كان كه ئالوگورى پيډه كريت له نيوان هه ردوولادا كړوكى زمانه و چييه تى و چوښيه تى گواستنه وه ي په يام رۆلى سه ركه وتن و باش ده بينئ له به جيھيئاننى ئه ركه كانى به رپوه به ر و سه ركه وتننى كارگيري له هه ر دامه زاوه يه كدا. ده شيت په يام به مشيوه يه پيئاسه بكريت: "بريتيه له زانبارى و بيرو هه ست، كه قسه كهر هه لده ستئ به گواستنه وه ي بو گوپگر له رېگه ي هيماوه، كه ده شئ ده ننگى بيت وه كو قسه، يان وپنه يى بيت وهك نووسين يان جو له و ئاماژه و رهننگ يان تيكه لى هه موو نه و پيكتاتانه بيت" (عه بدولره حمان، 2009، 23-24).

په يامه كارگيرييه كان جوړاوجورن كه به رپوه به ر به پيى سه روشتى كار و هه ر هه لوپستئك له كاتى به رپوه چوونى كاره كاندا ئاراسته ي كارمندانى ده كات، كه ئايا تاچه ند ده توانيټ رۆل و خه سلته تى سه ركرده له خوډا دروست بكات و سه ركردياه تى تيمه كه ي بكات.

2-4-4 رۆلى ئارگو مينت له كارگيريډا

په كپك له پايه كانى كارگيري قايلكردنى به رانبه ره، له سه رپه رشت و رينمايى فه رمانبه راندا به مه به ستى دروستكردنى كاريگه رى له سه ر بيروورا ئاراسته كاندا له پيئاو گوږينى

ره فتاردا، (عه لی، 2013، 39). که به په یره وکردنی په کیک له و ږیگایه سه ره کیانه ی خواره وه ده بی له لایهن به ږیوه به ردا:

به کاره ینانی متمانه ی خه لکی به تو

ئه و به ږیوه به رانه ی توانیوو یانه متمانه ی فه رمانبه ران بو خو یان ده سه ته به ر بکه ن و ږیگه په کی په سه ندیان له دل و میشکی نه واندا په یدا کردییت، له ږیگه ی راستگویییه وه له په یمان و ږیاره کاند یا خود ئه و خزمه ته ی که ږیشکه شیان کردووه ... هتد، فه رمانبه ران گوفتاری ئه مجوره به ږیوه به ره یان له لایه سه نده و پتر پیی کاریگه ر ده بن.

کاریگه ری سو زداری

له م دوخه دا، ږیشکه شکردنی گوتار و ئاخوتن پتر ئاراسته ی سوز و دلی به رامبه ر ده کریت، تا له م ږیگه په وه کاریگه ری له سه ر به رامبه ر دروست بکریت بو گه یشتن به ئامانجی دیاریکراوی کارگیری، بو نموونه، وه ک چو ن له و به رنامه نه ی که ئامانج تییدا کو کردنه وه ی کو مه که بو هه ژاران یا خود یارمه تیدانی نه خو ش و په ککه وته کان، ده بی شیوازی ږیشکه شکردنه که له رووی ئاوازی ده ریرین و ته نانه ت هه لیزاردنی وشه وه تاییه ت بی ت و کاریگه ری له سه ر سو زی به رامبه ر هه بی ت.

به ږیوه به ریش ده بی ت تیکه ل به هه ست و سو زیان بی ت و جه سه ته و روخسار و ده ریرینی وشه کان هه ماهه نگ بکات و بیگونجینی ت له گه ل سه روشتی ئه و بابه ته ی که له باره په وه ده دو ی.

به کاره ینانی لوژیک

ئه مه یان په کیکه له و ږیگایانه ی که ئاخپوه ر پشت به زانیاری و داتا ده به سه تی ت و په نا ده با ته به ر تو ږینه وه ی زانستی و ئامار و خسته رووی هه ندیک راستی نه گو ر، تا وه کو له و ږیگه په وه بتوانی ت متمانه ی به رامبه ر به ده سه ت به ینی ت و په یامه که ی به شیوه په کی کاریگه ر بگه په نی ت به به رانه ر (السویدان، 2008، 51).

3- زمان و ئاراسته کردن له کارگیری

زمان ئه و ئامرازه گرنگه په که ده بیته پردی په یوه ندی نیوان ته واوی کارمه ندان له ئاست و پله و پایه ی جیاوازا، بو یه ته واوی مه به سه ت و په یامه ئیدارییه کان له وه زیفه ی ئاراسته کردندا له ږیگه ی زمانه وه ئالو گو رده کریت. که سی په که می هه ر ږیکخراو و

دامه‌زراویکی ئیداری، که به‌رپوه‌به‌ره په‌یامی ئیداری خۆی بو‌ ئاراسته‌کردنی ده‌ور به‌ره‌که‌ی له‌رپه‌گه‌ی زمانه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت و ئاستی سه‌رکه‌وتنی په‌یوه‌سته به‌به‌کاره‌ینانی زمان و کارامه‌پی، چونکه زمان ده‌رخه‌ری به‌شپکی گزنگی خه‌سله‌ته کارگێریبه‌کانی به‌رپوه‌به‌ره. ئه‌رکی ئاراسته‌کردن بریتیه‌ له‌ ئاراسته‌کردنی کارمه‌ندان بو‌ گه‌یشتن به‌ ئامانجه‌کانی دامه‌زراوه و فه‌رمانگه‌کان و سه‌ر په‌رشته‌یکردنی کاره‌کانیان، وه‌ک له‌ تو‌پژینه‌وه‌کانیشدا ئامازه‌ی پیکراوه ئه‌ گه‌رچی بوونی ته‌واوی توانست و ده‌رامه‌ته کارگێریبه‌کانی دیکه‌ گزنگن، به‌تایبه‌ت ئه‌و ستافه‌ی که توانستی مرۆپی ئه‌و په‌که کارگێریبه‌ی پیکه‌یناوه، چونکه دوا‌جار هه‌ر ئه‌وانن ده‌بنه سه‌رچاوه‌ی به‌کاره‌ینه‌ری توانست و ده‌رامه‌ته‌کانی دیکه‌ وه‌رخۆیان دوا‌ی ئاراسته‌کردنیک گونجاو، ده‌توانن کار بو‌ سه‌رخستنی پرۆژه‌کان و گه‌یشتن به‌ ئامانجی په‌که‌یه‌یان بکه‌ن (العجمی، 40-41).

3-1 پیکه‌ینه‌ره سه‌ره‌کیبه‌کانی ئه‌رکی ئاراسته‌کردن

پیکه‌ینه‌ره سه‌ره‌کیبه‌کانی ئه‌رکی ئاراسته‌کردن له‌ کارگێریدا له‌مانه‌ی خوراه‌وه پیکدین:

1- سه‌رکردایه‌تیکردن 2- پیراردان 3- هاندان 4- په‌یوه‌ندیکردن
زمان رۆلێکی په‌کلاکه‌ره‌وه‌ی زۆر کاریگه‌ر ده‌بینیت و په‌نگدانه‌وه‌ی ده‌بیت به‌سه‌ر هه‌ر په‌که‌ له‌و پیکه‌ینه‌رانه‌ی سه‌ره‌وه له‌ ئه‌رکی ئاراسته‌کردندا، ئه‌ویش به‌به‌کاره‌ینانی هه‌ردوو شپوه‌ی (گوته‌یی و نا‌گوته‌یی) زمان. ئه‌گه‌ر تیبینی ئه‌و چوار پیکه‌ینه‌ره‌ی سه‌ره‌وه بکه‌ن ده‌بینن له‌چوارچپوه‌ی په‌یوه‌ندیکردنی دوولایه‌نه‌ی نیوان به‌رپوه‌به‌ر و ستافی کارمه‌نداندا ته‌واوی پرۆسه‌ی ئاراسته‌کردن وه‌ک ئه‌رکێک له‌ کارگێریدا به‌رپوه‌ده‌چیت، بو‌یه له‌م تو‌پژینه‌وه‌به‌دا پتر تیشک ده‌خه‌رته‌سه‌ر رۆلی به‌رپوه‌به‌ر له‌ ئه‌رکی (ئاراسته‌کردن)دا له‌رپه‌گه‌ی به‌کاره‌ینانی زمان له‌ په‌یوه‌ندیبه‌ کارگێریبه‌کاندا (سه‌رچاوه‌ی پیشوو، 247).

3-2 ناساندنی به‌رپوه‌به‌ر و بینینی رۆلی سه‌رکده

به‌رپوه‌به‌ر ئه‌و که‌سه‌یه که ئه‌رکی به‌رپوه‌بردنی توانسته‌ جو‌راو‌جو‌ره‌کانی ده‌که‌و‌پته ئه‌ستۆ و به‌رپرسی په‌که‌مه له‌ چۆنیه‌تی مامه‌له‌کردن له‌ گه‌لایندا، به‌شپوه‌ په‌که ئاراسته‌کردنیان به‌ره‌و گه‌یشتن به‌ ئامانجی دیاریکراوی ئه‌و دامه‌زراوه کارگێریبه‌ی که تیبیدا به‌رپوه‌به‌ره. ئه‌گه‌ر به‌ وردتر ته‌ماشای ناساندنی رۆلی به‌رپوه‌به‌ر بکه‌ن، ده‌بینن به‌ شپک

له به رپوه به ره کان توانویانه وهك سه رکرده بهك رۆل ببین، که وا زمان پشکیکی گه وره ی ئه م رۆل ببینه ی به رده که ویت، له کاتیکیدا هه ندیکیان ته نها له چوارچیه ی رینماییه باوه کان ستافی خۆیان ئاراسته ده که ن بۆ کارکردن و هه چ داھینان و پروونیه ک له کارکردنیا ن به دی ناکریت و مه به ست و ئامانجی کارکردنیش بۆ ستاف شتیکی فه رامۆشکراو یان نه خوازاو ده رده که ویت، هه ر بۆیه ش ده وتریت هه ندیک خه سلته و تاییه تمه ندی هه ن واده که ن به رپوه به ر رۆلێکی سه رکرابه تی هه بیته و وهك سه رکرده بهك له ژینگه ی کاردا ده رکه ویت بۆ کارمه ندان.

به رله وه ی پیناسه ی سه رکرده بکه ی، پرسیاریک دیته پيشه وه، که ئایا سیفاتی سه رکرده یی ته نیا په یوه سته به و که سانه ی که خاوه ن پۆست و پایه یه کی کارگیرین، یاخود له خودی تاک خۆیه وه ده ست پیده کات و مه رج نییه پۆستی ئیداری هه بیته؟ دواتر ئایا پۆستی ئیداری ده توانیت تاک بکات به سه رکرده؟ هاوکات چۆن ده توانین له ریگه ی زمانه وه رۆلی ئه و که سه مان بۆ ده رکه ویت، تاوه کو بزانی ته نها به رپوه به ریکی ئاسایی کاره کانه، یاخود سه کرده یه بۆ ستافه که ی له کارکردندا.

سه رکرده یه تی بریتیه له "هونه ری پیراردان" (الفقی، 2010، 22)، واته به رپوه به ر سه ره رای ئه وه ی پپوستی به زانیاری و زانست هه یه تا بگاته راستی پیراردان و نه که ویته هه له وه، به لام له پال ئه وه شدا شیوازی ده رکردنی پیراره که ش گرنکه، ئه ویان پپوستی به هونه ری پیراردانه، به تابته له پرووی زمانیه وه، جا چ به نووسراو بیت یان پیراریکی گۆکراو، هه روهك چۆن ده بنن، هه مان پیرار کاتیکی به رپوه به ریکی خاوه ن خه سلته تی سه رکرده ده رده کات، ره چاوی لایه نی مروی و ته مه ن و جوړی که سایه تی و... هتد فه رمانبه رانی تیدا کراوه و شیوازی وشه کانی هانده رن، وه هه وابه خشن، ته نانه ت ئه گه ر سه رزه نشتکردنش بیت، هه ندیک وشه و زاراوه ی وای تیدا به کارده هینیت که که سایه تی به رامبه ر برن دار نه کات و هه وایه پراوی نه کات.

هونه ری سه رکرده یه تکردن به کیکه له و پپوستی یانه ی که کارپزما بۆ که سایه تی ئیداری دروست ده کات، به لام له گه ل ئه وه شدا کارپزما به ته نها به س نییه بۆ دروستکردنی سه رکرده، پپوسته فیّری شاره زاسی و لیها تووی و بنه ما زانستییه کانی چۆنییه تی به رپوه بردن و جولانن و ئاراسته کردنی ده رامه ته کانی کارگیری بیت، له پیناو

به ده سه تهینانی ئەدای گونجاوی کارکردن و گه شتن به ئامانجی دیار بکراوی به که کارگێری به که (الفقی، 15).

ئاشکرایه سه رکرده مه رج نیبه په یوه ست بیټ به پۆستی کارگێری به وه، به لکو ده کرێ تاک سه رکرده بیټ بو چه ند هاو رپیه کی خۆی، یان له ماله که ی خۆدا خاسیه تی سه رکرده ی هه بیټ له نیو خیزانی کدا، به لام له م توپژینه وه دا مه به ست ئەوه یه زانیاری ورد ده سته که ویټ، تا وه کو له یوانگه ی زمانه وه یرون بکریته وه، ئەو ده رپرینه ی به رپوه به ر به رامبه ر ستافی کارکردنی ده ربه دیریت چن و چۆن له هه لویسته جو راوجوره کاندای زمان به شیوه یه کی وا به کارده هیټ که ستافه که ی بوخوی کیش بکات و هانده ر و هاوکار و رابه رپکی سه رکه وتوو بیټ له ئەدا کردنی کاره کاندای.

ئه گه ر سه رپریکی دام و ده زگا کان به گشتی و به تاببه ت ده زگا حکومی به کان بکه ین، سه سته یه کی زۆر له کارکردندا به دی ده کرێ، که ئەوش هۆکاری زۆری هه یه، به پیی ئەم توپژینه وه یه یه کی له هۆکاره هه ره سه ره کی به کان ده گه ریته وه بو لایه نی زمان ی و چۆنی به تی و به کارهینانی له نیو داموده زگا کاندای، به تاببه ت له لایه ن به رپوه به ره وه، که ئایا تا چه ند زبه که له هه لبژاردنی وشه و ده رپرینه کان به رامبه ر به ستافی کاره که دا. به شیوه یه کی دیکه تا چه ند توانسو یه تی وشه و ده سته واژه کان له شوینی خۆدا به کاربه نیټ و بخاته خزمه ت دروست کردنی که شیکی گه رموگوری کارکردن و په بوه ندی به کی مری و دۆستانه و هیئانه دی ئاره زوومه ندی زیاتر له لای کارمه ندان و کیش کردنیان بو به ده سه تهینانی ئامانجی دیار بکراو و خوازاوی دامه زراوه که.

بو ئەوه ی زیاتر مه به سته ی توپژینه وه که بخریته یروو، له ره هه ندی زمانیه وه تیشک ده خه نه سه ر هه ندیک له وه خه سله تانه ی که سه رکرده له به رپوه به ر جیاده کاته وه، تا وه کو گرنگی و بایه خی زمان له م بواره دا بخه ینه یروو:

3-3 خه سله ته زمانیه کانی به رپوه به ر

3-3-1 زیره کی زمانه وان ی

زمان ئامرازی سه ره کی په بوه ندی کردنی نیوان به رپوه به ر و کارمه ندانه، بو یه به رپوه به ر هه رچه ند شاره زا تر بیټ له یار بکردن به زمان و و چۆنی به تی هه لبژاردنی وشه و له به رچا و گرتنی ده ور بوه ری زمان ی و نازمانی له په بوه ندی کردندا ئەوه نده باشته ر ده توانیټ

کارمه ندانی بچولینیت به ره و ئامانج، ههروهک چۆن له و پیناسه یه دا هاتوو ه که ده لیت:
"سه رکرایه تی بریتیه له توانستی جولاندنی خه لک به ره و ئامانج" (السودان، 2008، 51).
واته چۆن بتوانریت چالایکی بخاته ره وتی کارکردن و ههوا به خشییت و ئاستی
ئاره زوومه ندی کارمه ندان پتر بکات بو کارکردن.

توانستی سه رکرده به ته نه ا خۆی له ئاستی زانستی و شاره زایی تووری نابینیت هه، به لکو
ئه گه ری ئه وه ی هه یه پسپوریت و ده یان و سه دان کتییی له بواری کارگیردا خویندیت هه
به لام سه رکرده یه کی سه رکه وتووی لیده رنه چیت، بو یه ده بی به ریوه به ر یان سه رکرده
شاره زایی له جو ره کانی زبه کی.

شاره زابوون له جو ره کانی زبه کی که زور به یان زمان رو لئ سه ره کی تیدا ده بنیت،
مه به ست ئه وه یه هه موو مرو قیک جوریک یان زیاتر له زبه کی هه یه، به لام هه ندیک
له و جو رانه زور گرنگن بو که سایه تی سه رکرده، له وانه:

زیره کی کو مه لایه تی، که راسته وخو شاره زابوونی له چۆنیه تی به کاره یانی زمان
به شیوه یه کی زبه کانه، ئاستی زیره کی کو مه لایه تی سه رکرده به رزده کاته وه و ده توانیت
سه رنجی ده ور به ر بو خۆی به ده ستینیت و له قابلکردنی به رامبه ردا سه رکه وتوویت،
به شیوه یه ک گو یزایه لی ئه وان بو خۆی ده سه به ر بکات و بکات ئه وان هه ست به بایه خ و
ریزی خو یان بکه ن.

به کاره یانی زمان بو بینینی ئه و رو له به شیوه یه کی سه ره کی هه ریه ک له " قسه کردن و
نووسن و زمانی جه سه ته " ده گریته وه، که پیوسته سه رکرده له به کاره یانی هه ریه ک
له مانه، ره چاوی ده ور به رو ژنگه ی گونجا و بکات، به لام به ر له هه موو یان ئه وه ی زور
گرنگه بریتیه له گو یگرتن، وه ک له خواره ودا باسی ده که ین.

3-3-2 توانستی گو یگرتن

له بواری کاردا یه کی که له گرنگترین ره گه زه کانی به کاره یانی زمان له په یوه ندیه
کارگیریه کانه، بو یه پیوسته پتر له ره گه زه کانی دیکه ی زمان گرنگی پیبدریت، ئاخپوه
ده بی ماف به به رانه ر بدات و گو یی بو بگریت، بو یه ده کر ی بلین (ئه گه که سی ک
سه لیه ی گو یگرتنی به رانه ری نه بیت، ئه و کاته به ئاخپوه ریکی خراب ده ژمپدریت، چونکه

له یه کپک له ره گهزه کانی پرۆسه ی ناخواتندا کارامه نییه 2، به وش یوه یه ش ناتوانیت سهرنجی به رامبه ر بو خۆی رابکیشیت و دوخی رازبکردنی ئاره زوومه ندانه دروست نابیت). به رپوه به ر ئه گه ر وستى وابیت وه ک سه رکرده به ک پرۆل بسنیت له و دامه زراوه دا که کاری تپدا ده کات، ده بئ گویگرێکی باش بیت بو ئه وان تاوه کو ئه وان هه ست به بایه خى خۆیان بکه ن و متمانه بو که سایه تییان دروست بیت، به شیوه یه ک گویگرتنیکی باش بو کارمه ندان ئه م سوودانه ی خواره وه ی ده بیت:

- 1- دروستکردنی متمانه له لای کارمه ندان.
- 2- دروستکردنی خواست و ئاره زووی کارکردن.
- 3- کارمه ندان هه ستده کهن که سیکی به بایه خن بو ئه و دامه زراوه یه.
- 4- هه ستکردن به وه ی به شیکی دانه یراوو فه رامۆشنه کراون له و دامه زراوه یه و بوچوونه کانیان کاری پیده کریت.

به رپوه به ر له کاتی گویگرتن له فه رمانبه ران نابیت ته نه ا که نالی بسستن به کاربه نیت، به لکو زمانى جه سته و ده رکه وتنى پرووخسار و ته نانه ت هیز و ئاوازی وشه و رسته ی ده رپراویش پیشوازی بکات، تاوه کو باشتر له به رامبه ر حالى بیت، چونکه ره نگه پرووخساری قسه که ر له گه ل واتای قسه کانی هاوته رب نه بن.

له مباره یه وه کارل مینینگر ده لیت: " گویگرتن بریتیه له وزه یه کی موگناتسی سه رسوره یه نر" (دین ، 2006 ، 60) مه به ستی ئه وه یه که ئه و که سه ی ده توانیت سهرنجی ئیمه بوخۆی رابکیشیت، ئه و که سه یه که گویمان بو ده گریت، هه ربۆیه خه لکی پاره یه کی زۆر خه رج ده که ن تا سه ردانی پزیشکی ده روونی بکه ن، له پیناوی ئه وه ی به باشی گوویان لیبگیریت.

گویگری باش واته کاتیک که سیک باس له خه م و ئازاری خۆی ده کات، تو پپوسته به سه رجه وه یروانیه ته ئاخپوه ر و پروخساریشت هاوسۆزی و هاوخه می بو به رامبه ر ده ریخات، هه روه ها هه ندیک وشه ی وه ک (به لئ ، راسته ، وایه ، ئم ، هم ، ئئ هتد) به کاربه نیت.

² بو زانیاری پتر له باره ی یاساکانی ناخواتن بروانه: عه بدولواحید موشیر، شیکردنه وه ی ناخواتن له زمانى کوردیدا ، چاپخانه ی چوارچرا، 2012، ل 28.

به رپوه بهر پيويسته گويگرىت تا له وشه كان و شيوازي ده ريرين و پرووخسار و ديمه نى به رامبه ر تيبگات، كه واته به رپوه بهر ده بيت و اتاي زنجيره يه كه هيمما به يه كه وه كوڤكات وه و خوڤنده وهى بو سه رجه ميان هه بيت تا باشت ر له به رامبه ر حالى بيت، هاوكات نه و په رى ريز بو به رامبه ر داينيت، نه گه ر خواستى نه وه يه هانى فه رمانبه رانى بدات و نه دا يه كى باشى كار كردنيان لى چاوه رى بكات.

نه و به رپوه به رانه ي كه خاوه ن خه سله تى سه ر كر دا يه تين، كاتيك گوى بو فه رمانبه رى خويان ده گرن، خويان به هيج شتيكى تر وه خه ريك ناكه ن و پرووى خويان له قسه كه ر وه ر ناگيرن، وه هه و لده دن هه ماهه نگ ده ركه ون له گه ل سه روشتى بابته و نه دگاره كانى پرووخسارى ناخيوه ر و خويان بخه نه ريزى نه و، نه گه رچى خوى له ئاستيى به رزترى پله و پا يه ي كارگير دا يه، به لام له پرووه مرو ييه كه وه له ئاستى خويدا سه رى ده كات (فن الاداره ، 6-7. بونموونه:

كاتيك فه رمانبه رىك ديتته ژووره كه ي و خواستى نه وه ده كات شتيك بو به رپوه به ره كه ي باس بكات، نه وكاته به رپوه بهر له سه ر كورسييه كه ي خوى به رزده بيتته وه و ديتته نزيكى ناخيوه ره كه، باشتريش وا يه بيتته به رامبه رى تا وا ي ده ربخات، كه فه رمانبه ره كه با يه خ و ريزيى زورى هه يه له لا ي به رپوه به ردا. به شيكى زورى به رپوه به ران له نزيك ميژه كه ي خويانه وه كورسيى كانى دانا وه و داوا له فه رمانبه ره كه ده كه ن كه بيتته نزيكيانته وه، نه مه ش نه وه ده رده خا، كه به ته واوى ئاماده ن گويان بو بگرن و كاتى خويان ته رخانه كه ن بو بيستنى راو بوچوون و پيشنيازه كانيان و كار كردن به به و پيشنياز و بوچوونانه ي كه سوودمه ندى بو دامه زراوه كه و هانده ريكشه بو كارمه نده كه، به وه ي گوى له پيشنيازه كانى ده گيرى بو به ره و پيشبردنى ئامانجه كانى دامه زراوه كه، هاوكات سه رسامى و نيشاندانى به دل بوونى راو بوچوونى كارمه ندى هوكارىكى ديكه ي سه ركه وتنى به رپوه بهر و سه ركرده يه (برينكمان ، 1998 ، 70-71).

يه كيى كه له تاييه تيبه كانى توانستى گويگرتن پرسيار كردنه له باره ي نه و با به ته ي كه ناخيوه ر بو به رپوه بهرى باس ده كا، به شدارى راسته قينه ي به رپوه ر له گه ل ناخيوه ره كه كه يه كيى كه له كارمه نده كان نيشانده دات. له خواره وه جو ره كانى پرسيار ده خه ينه پروو:

1- پرسيارى داخراو: به به لى يان نه خير وه لام ده دريته وه، به مشيوه يه:

نه و مه به ستى تاوانبار كردنى تو بوو له قسه كاندا ؟

پرسیاری ناوی منی کرد ؟

2-پرسیاری کراوه: به به لای یا خود نه خیر وه لام نادریتته وه، بو پتر پروونکردنه وه و شیکردنه وه ی پیوست به زانیاری یان بوچوونیک، به م وشانه ده ستپیده کات: (بوچی، کی، چۆن، که ی و له کوئ).

3-پرسیاری تابهت: داوای نشاندانی به لگه ده کرئ له ئاخوتنی ئاخپوه ردا. هه ندیک نمونه له شیوازی ده ریرینی پرسیاردا، که له کارگیردا له لایهن به رپوه به ره وه ئاراسته ی فه رمانبه ران ده کریت:

ئایا مه به ستی تو ئه وه یه که؟

بوچوونی خو ت چیه له باره ی ئه و شتانه ی بو منت باسکرد (فن الاداره ، 8)؟

3-3-3 ناسته گشتیه کانی گوینگرتن

1- گوینگرتنی فه رامو شکراو:

وه ک ده زانن گوینگرتنی باش متمانه بو به رامبه ر دروست ده کات، به لام ئه م جو ره که سانه حه زده که ن ته نها خو یان قسه که ربن، به سه رنجه وه نارواننه قسه که رو سه رقالن به شتی دیکه وه، ئه و به رپوه به رانه ی به م جو ره گویده گرن ده بنه مایه ی ناره حه تبوونی به رامبه ر، به شیوه یه ک کاریگه ری له سه ر ئه دای ئه و فه رمانبه ره ش ده بی ت و خواستی کار و پالنه ری که مده کاته وه له سه ر کارکردن.

2- گوینگرتنی په راویزانه:

ئه م جو ره به رپوه به ره وای پیباشه که ته نها گوئ بو برۆ که سه ره کیه کان بگری ت، هه ندیک جار خو ی و ده رده خات که گوینگری چالا یکه بو به رامبه ر، به لام ئه گه ر تیپینی پرووخساری بکه ی، بو ت ده رده که ویت که به مشپوه یه نیبه. حه زده کات کیشه کان دوا بخرین و حه وسه له ی ئه وه ی نیبه پی داچوونی خیرای بو بکات، خاوه ن که سایه تیبه که که خو ی پی کۆنترو ل ناکریت و ئارامی که مه، به شیوه یه کی پروو که شی گویده گری ت و نایه ویت له بابته ی باسکراودا قولبیته وه،

3- گوینگرتنی ره خنه گرانه:

گوینگر ده یه ویت قسه که ر لوژیکییانه قسه بکات و به لگه ی بو قسه کانی هه بی ت، هاوکات پتر گوئ بو شیکردنه وه و قولبوونه وه ی بابته که ده گری ت و هه ولی خو ی نادات تا

له مه به سستی سه ره کی قسه کهر تیبگات و هاوسۆز نییه له گه ل قسه که ردا، به رله وه ی قسه کهر قسه کانی ته واو بکات، نه و خویندنه وه ی پیشینه ی خو ی بو داده نی ت، که ره نگه نه مه بو چوون و مه به سستی راسته قینه ی قسه که ریش نه بی ت، به لام پیوه ریکی به کسانی داناوه بو هه موو قسه که ره کان و هه موویان به یه ک ته رازوو ده کیشی.

4- گو یگرتنی چالاک:

ئه مجۆره یان ئارامیه کی زۆریان هه یه بو گو یگرتن و هاوبه شیکردنی به رامبه ر، جا بابه ته که هه رچییه ک بی ت و هه رکه سی ک بی ت، ریژی خو یان نیشان ده دن به وشه و ده نگ و رووخسار، واته ته واو هه ماهه نگی نیشان ده دن بو به رامبه ر، هه روه ها ده توانن خو یان بخه نه شوینی گو یگرو به ته واوه تی له هه ست و سو ز و بیرکردنه وه ی به رامبه ر تیبگه ن (بیتر، 65). که واته "به هو ی گو یگرتنیکی چالا یکه وه، تو ته نها نرخ بو قسه کانی قسه کهر دانانی ت و په یوه ندی له گه لدا پته و ناکه ی ت، به لکو لی ک تیگه یشتنیکی باشتر به ده ست ده هی نیت و چه ندین خالی پر بایه خ فی رده بیت" (پیرداودی، 2013، 4-5).

3-3-4 توانستی ناخاوتن

هه موومان ده توانین بناخقین، به لام هه موومان نازانین چی ده لپین و چۆن ده یلپین و که ی ده یلپین، له چ ژینگه و ده وره ریکی ناخاوتندا ده یلپین ؟
که سایه تی سه رکرده نابیت ته نها خاوه ن توانستی ناخاوتن بی ت، به لکو ده بی بزانی ت چۆن قسه بکات، هه روه ها بتوانی ت له ریگه ی قسه کانیه وه ده وره ری خو ی بجولینی ت، جیاواز له که سی ئاساییدا شاره زای چۆنیه تی مامه له کردن بی ت له گه ل زماندا. ناخاوتن له هه موو شیوازه کانی دیکه ی زمان کاریگه رتره، باشتر ده توانی ت په یامی سه رکرده بو ستافی کار بگوازیته وه، چونکه زمان به ته نها بریتی نییه له (وشه) به لکو چۆنیه تی به کاره یانی نه و وشانه یه له رووی ده رپرینه وه، واته هیزی سه ر وشه و ئاوازی ده رپرینی رسته کان و گونجاندنی له گه ل جوله جهسته ییه کان و بابه تی ناخاوتنه که.

بو نموونه : وتنی وشه ی ئافه رین به کارمه ندی ک ده کری به چه ند شیوازی ک بی ت، له وانه :
وتنی نه و وشه یه به بی هه ماهه نگی زمانی جهسته، واته به بی نه وه ی رووخسارت له گه لیدا سه رسامی خو ی ده ربی ت بو کاره کانی، نه و کاته وشه که ت کاریگه ری نه ری نی نابیت و به رامبه ر دلخۆش ناکات به تاییه ت نه گه ر به یه ک ریتم به سه دایه کی نزمه وه نه م

دهسته واژه یه ت درکاند، به لام نه گه ر توانیت هه ماهه نگی جهسته یی له گه ل ده ریرینی دهسته واژه ی ئافه ریندا به کاربه یئیت، هه روه ها سه دای وتنه که شت هاوکاربوو بو واتای ده ریراوه که، که مه به ست لپی ئافه رینه، نه وکاته په یامه که ت نه رینی ده بیّت. هه ندیکجار هه مان دهسته واژه که (ئافه رین) ه ده کرّ بو گالته جاری به کاربه یئیرت، کاتیک تو به خنده و پیکه نینیکی ناوازه و ناریک نه وه ت ده ریری، که سی به رانبه ر له ریکه ی ئاوازی وتن و پرووخساری ئاخپوه رو زمانی جهسته یدا نه وه ی بو ده رده که ویت، که مه به سه ته خوازه که ئامانجی وتنه که ی پیکه یئناوه.

یه کیک له هۆکاره کانی دروستکردنی گوپرا یه لی له لای شوینکه وتوانی، بریتییه له به کاره یئانی ترساندن و ئاره زوو دروستکردن (تره یب و ترغیب) له زماندا به هه ر سئ شیوازه سه ره کییه که ی که بریتیتن له (قسه کردن، نووسین، زمانی جهسته). به کاره یئانی نه م دوو شیوازه ده وه ستیته سه ر جوّری به رپوه به ر و تیوری په ییره وکراو له لایهن به رپوه به ره وه، که به شیکی په یوه سه ته به سیسته می کارکردن و نه وی دیکه یان په یوه سه ته به جوّری که سایه تی و بیرکردنه وه ی به رپوه به ر به رانبه ر به ده وروبه ری کارکردنه وه، نه مه ش له جوّره کانی به رپوه به ر به روونی ده رده که ویت که نه وان چۆن مامه له له گه ل کارمه ندانیان ده که ن له پروانگی به کاره یئانی زمانه وه.

3-4 جوّری به رپوه به ر و به کاره یئانی ده ریرینه زمانیه کان

یه که م: به رپوه به ری ئوتۆکراسی:

له م جوّره ی به رپوه به رایه تیدا، وه ک ده رده که ویت به رپوه به ر به گیانیکی تاکیره وانه کارده کات و کاره که له لای گرنگتره له کارمه ندان و زمانیکی وشک و ره ق بو ئاراسته کردنی فه رمانبه ران به کارده یئیت، نه ویش به وشه و پرووخسار و ئاوازی ده نگی ده رده که ویت، به شیکی له وه دهسته واژانه ی که به کاری ده هیئیت بریتیین له: من ده مه ویت نه وکاره نه نجام بدریت نه گه ر نا سزاده درین. من نه مه قبول ناکه م.

چۆنم وت پپویسته وابکه ن، نه وه فه رمانه و ته واو.

له ئاراسته کردنیکی وادا به رپوه بهر جگه له وهی ئه م وشانه ده رده بیریت، پرووخساریشی له پال ئاخوتندا گرزده بییت و رهنگه په نه جشی به ئاراسته ی ترساندنی فه رمانبه ره که به کاربه نییت.

له مجوردها بنه مای هاندانی نه رینی زاله به سه ر ئاخوتنی به رپوه بهر له ئاراسته کردنی فه رمانبه راندا، هاوکات ره خنه ی زور له ئه دای کاری کارمه ندان ده گریت، جو ری ره خنه که ش زیاتر پرووخینه ره، بو نموونه: کاتیکی فه رمانبه ریک دواده که ویت، هه لویتستی به رپوه به ره که به مشیوه یه ده بییت:

بوچی دواکه وتی، ده زانی ئه وه کارکردن نییه که تو ئه نجامی ده ده ییت؟
من ئیتر به هیچ شیوه یه که دواکه وتنم قبول نییه، هوکار چیه من نازانم، ئه وه ئیشی من نییه، من ده مه ویت ئاماده بییت.

تو به که لکی ئه وه فه رمانگه یه نایه ییت..... هتد

زوربه ی کات وشه ی (من) له شوینی وشه ی (ئیمه) به کارده هی نییت، به کاره یانی وشه ی (من) واده کات بایه خی کارکردن به گروپ لاواز بکات و بایه خی فه رمانبه ران که م بکاته وه له پاره راندنی کاره کاندای و گرنگی و ریزی هه ره یه که یان له و دامه زراوه کارگه ریه یه دا ده خاته ژیر پرسیاره وه.

له کاتیکیدا به کاره یانی وشه ی (ئیمه) که شیکی دوستانه و دوخیکی پر له هاوکاری و سیمایه کی کارکردن به گروپ نیشان ده دات، هه روه ها ئه وه ده رده خات که هه ر تاکیک له و دامه زراوه یه پیشکی له سه رکه وتنه کان و ئه دای کاری دامه زراوه که هه یه و به رامبه ر به مه ش به رپرسیاره، ئه وه ش لایه نیکی ئه رینی و په یوه ندییه کی پته وی ئیداری دروست ده کات.

توژیینه وه کان ده ریانخستووه، زوربه ی ئه وه به رپوه به رانه ی که خاوه ن خه سه له ته کان ی سه رکرده ن له شوینی (من) دا وشه ی (ئیمه) به کارده هی ن.

به رپوه بهر به که می جه سه ته ی کراوه یه، به لکو زوربه ی کات جه سه ته یه کی نه رینی و داخواوی هه یه و گرژی پرووخسار له شوینی خه نده زیاتر به کارده هی نییت، زوربه ی کات ئه و شوینه له به رچاو ناگریت که ره خنه له فه رمانبه رانی ده گریت و سه رزه نشتیان ده کات، به شیوه یه که له به رچاوی فه رمانبه رانی دیکه، هه ندیک وشه و ده سه ته واژه ی زبری ره خنه گرانه به کارده هی ن، ئه مه ش واده کات فه رمانبه ر هه ستیکی ناره حه تی بو دروست

بیت و خوشه ویستی کاره کەشی به هۆی به رپوه به ره که یه وه له ده ستبدات (فتحی، 2009، 58-57.

دووهم: به رپوه به ری دیموکراسی:

لیره دا به رپوه به ر زیاتر بنه مای هاندانی ئه رینی به کارده هیئیت و پراویژ به کارمه ندانی ده کات و پرزیان لیده گریت له رپگه ی گوپگرتن و به کاره یانی زمانیکی ئه رینی به رامبه ر به کارمه ندان. له م جۆره ی به رپوه به رایه تیدا، به رپوه به ر وه ک سه رکرده یه ک ده رده که ویت و ئاستیکی به رزی ده بیت له هاندان و ئاراسته کردنی کارمه ندان بۆ ئه دایه کی به رزو خوازراوی کارکردن. سه رکرده ته نانه ت ئه گه ر په خنه ش بگریت په خنه یه کی بنیاتنه ر به کارده هیئیت.

ئه م جۆره یان دووره له بریندارکردنی که سی و کارده کات بۆ ته واوکردنی ناته واویه کان و دۆزینه وه ی که موکوریه کان، به جۆرێک نه ک ته نها که موکوری ده ستنیشان ده کات، به لکو چاره سه ری بۆ داده نییت و هه ولی ئه وه ده دات خزمه ت به وه بکات که کاره کان جوانتر و ریکوپیکتر بن، بۆیه ئه مه شیوه یه کی دروست و گونجاوی په خنه گرتنه، چونکه له پال په خنه گرتنه که دا، ئامانجیکی به سوود و بنیاتنه ر بوونی هه یه، واته مه به ست له وه یه که "یاسای سه ندویج" به کاربه یین، که قوناعی پیاوه لدان دواتر گوتنی مه به ست که په خنه که یه و له کو تایدیدا دووباره ستایشکردنییه تی، به مه ش به رپوه به ر ده توانی مه به ستی په خنه یی خۆی بگه یه نیت به بی ئه وه ی هه یچ بیزاری و ناره حه تیه ک دروست بیت (برهان، 2012، 11-12).

پپووسته به رپوه به ر به ر له وه ی په خنه بگریت وه لامی چه ند پساریکی له لابییت، تا بتوانییت له کاتی پپووستیدا په خنه یه کی بنیاتنه ر ئاراسته ی فه رمانبه رانی بکات، پرسیاره کان به مشپوه ی خواره وه ن (لاسولاهی، 2004، 7):

ئایا چۆن په خنه که ت له رووی زمانه وه داده رپژیت؟

پیشبینی چ جۆره وه لامیک ده که یه ت له وه په خنه ی له به رامبه ر ده یگریت؟

ئایا وه لامت بۆ به رامبه ر چی و چۆن ده بیت؟

ئایا ئه و وه لامه ی که تۆ ئاماده ت کردوو به بنیاتنه ره یان روخینه ر؟

هه روه ها زۆربه ی کات زمانی جه سته ی ئه رینی به کارده هیئیت، به تاییه ت خه نده، چونکه خه نده زمانیکی جیهانییه و پپووستی به وه رگیزان نییه، هه موو که س له هه ر ئاست و

ته مهن و پله و پايه يه كى ئيدار يدا بٲٲ لٲى تيده گات (وينستين، 1997، 2) ، ههروه ها مروف هه ميشه له په يوه نديكردندا ئاره زووى ئه وه ده كات كه كه سى به رامبه ر به روويه كى خووش و زه رده خه نه يه كى پاكه وه ببينيٲ، چونكه ئه وكاته هه ستيكي ئارامبوون و ليكنزيكى له لا دروست ده بٲٲ، چونكه خه نده ي راسته قينه زور ماناي جوان له خووى ده گريٲ، له وانه: (ساده يى، گه شبينى، كراوه يى، متمانه به خو بوون، به زه يى، بريز، مروف دوستى...هتد)، بو يه ئيمه خه نده يه كى راسته قينه مان پيوسته له كاتى په يوه نديكردنمان، تاوه كو په يوه ندييه كى دروست و كارا دروست بكه ين و به رامبه ر نارحه ت نه كه ين (فقه ي، 2013، 18).

به مجوره به رپوه به ر ده توانى ئاستى ئاره زوومه ندى بو كار كردن له لاي كارمه ندان به هيتر بكات و زمان به ئه ريٲى به كاربه يٲٲ. به زورى ئه وه ده سته واژانه ي به رامبه ر فه رمانبه ران به كارده هيترين، له مشيوه يه ي خواره وه ن:

به ر له هه رشتيٲك زوره ي كات وشه ي (ئيمه) له برى (من) به كارده هيٲٲٲ، بو سه لماندنى ئه وه ي كه ئه و تاكره وانه كار ناكات و ده سته وته كان هى هه مووانه .
بابه يه كه وه بيري ليٲكه ينه وه .

ئه گه ر هوكارٲك هه يه بو دواكه وتنت، به ئيمه چاره سه ر ده كريٲ، ئاماده م گوٲٲ بو بگرم، چونكه ئاماده نه بوونى هه ريه كيٲك له ئيوه، كاريگه رى ده بٲٲ له سه ر ته واوى ئه داي كار كردنى فه رمانگه ، له به رئه وه ي هه مووتان گرنگ بو ئه م فه رمانگه يه .
پيوسته كاره كان له كاتى خويدا بكه ين، چونكه ئه وه ئه رك و به رپرسياريه تى هه موومانه و نابٲٲ فه رامووشى بكه ين.

بوچوون و پراو سه رنجه كانتان گرنگ له لاي ئيمه ، چونكه ئيمه ته واوكه رى يه كتري ن.
خه سه له تيٲكى ديكه ي به رپوه به رى ديموكراسى پراوٲز كردنه، كه يه كيٲكه له لايه نه گرنگه كانى كارگيري دا به تايبه ت له ئه ركى ئاراسته كردنى فه رمانبه راندا، هاوكات بنه مايه كى گرنگى په يوه نديكردنه و واده كا فه رمانبه رانى ئه م دامه زراوه يه هه سته به بايه خى خويان بكه ن له م دامه زراوه ئيداريه دا، هه روه ها پيرياريش تاك ره وانه نه درٲٲ له لايه ن به رپوه به ره وه و ئه وكات به ويستيٲكى زورترو پابه ندبوونيٲكى باشتره وه ئه ركه كانيان ئه دا بكه ن. چه ند نمونه يه كه له وه دريري نانه ي تايبه تن به پراوٲز كردن:

پٲتان چونه وابكه ين....

گۆقاری قه لای زانست

گۆقاریکی زانستی وه زری باوه رینکراوه له لایهن زانکۆی لوپنانی فه ره نسی ده رده چیت-هه ولیر-کوردستان-عیراق
به رگی (٦) - ژماره (١)، زستانی ٢٠٢١
ژماره ی تۆماری نیوده له تی: ISSN 2518-6558 (Print) - ISSN 2518-6566 (Online)

ده مه وئ به شداریم بکه ن....
با گویم له ئیوه بیّت....
با گفتوگۆی له سه ر بکه ین....
سپیه م: به رپوه به ری لیبرالی:

ئه مجۆره به رپوه به ره سه ره به سستییه کی زۆر ده دات به فه رمانبه ران و دواتر چاودیری و به دواداچوونی زۆر لاوازه و گرنگی پینادات، بۆیه زۆرجار کاره کان به شیوه ی خوازراو به رپوه ناچن و به شیوه یه کی گشتی ئه دای کارکردن له مجۆره به رپوه به رایه تییه دا لاوازه.

ئه وه ی که زۆر په یوه نداره به لایه نی زمانیه وه ئه وه یه، که په رته وازه ییه کی زۆر له په یوه ندییه کاندای ده کریت و ئاست و پله ی په یوه ندییه کان و پله به ندی نیوانییان له زماندا پروون و دیارنییه.

به که می ده ستخۆشی له فه رمانبه ران ده کریت بۆ ئه نجامدانی کاره کانیان، ئه گه ر ئه م کاره ش ئه نجام بدریت، زۆر به گه رم و گۆری ئامانجدار نابیت، چونکه نه توانراوه به دواداچوونی ته واو بۆ کاره کان بکریت و دادپه روه ری و جیاوازییه کانی ئه دای فه رمانبه ران له به رچاوبگیرین.

به تاییه ت له کاتی به رپوه چوونی کۆبوونه وه کارگێرییه کاندای، به ئاسانی ناگه نه ئه نجام و ئامانجیک دیاریکراو، هه روه ها به ده گمه ن کۆده نگیان ده بیّت بۆ بابه تی باسکراو، چونکه به رپوه به ر ئاماده بوونیکی لاوازی هه یه وه جه مسه ری دروستکردنی که شیکی به هیزی په یوه ندیکردن نه بووه.

به ده گمه ن ره خنه له کاره کان ده گریّت و سه رزه نشتی کارمه ندان ده کات له کاتی هه ر که مته رخمی و سستییه ک له ئه دای کارکردندا، واته وه ک چۆن وشه و ده سته واژه ی هانده رانه ی وه ک (ئافه رین، ده ستخۆش، زۆر به دلّمه ... هتد) ی به که می لئ ده بیستریّت، هاوکات به پیچه وانه وه ش هه ر وایه، ئه مه ش واده کات که فه رمانبه ر هه سستیکی وایان لا دروست بیّت که ئه دای باش و ئه دای خراب، جیاوازییه کی ئه وتۆی نییه، ئنتر بۆچی خۆیان ماندوو بکه ن به کارکردنی زۆره وه.

له زمانی جه سته دا کارامه و لیها توو نییه و ناتوانیّت ئاراسته یه کی هانده رانه ی فه رمانبه رانی بکات و به ته واوه تی هاوسۆز بیّت له گه لیاندا.

به‌رپوه‌به‌ر ده‌سه‌لاتی پیریاردان ده‌به‌خشیتته‌ راویژکاره‌کانی، ئەمه‌ش واده‌کات سستی بکه‌وێته‌ په‌یوه‌ندی نیوان به‌رپوه‌به‌رو کارمه‌ندان و دوا‌جار بایه‌خ و شکۆی خۆی له‌ده‌ست بدات (العجمی، 158-159)، هه‌ربۆیه‌ ئەم جو‌ره به‌رپوه‌به‌را‌یه‌تییه به (به‌رپوه‌به‌را‌یه‌تی پاشا‌گه‌ردانی)ش ناوده‌بریت.

ئه‌نجام

1. زمان و کارگێری دوو ره‌گه‌زی سه‌ره‌کی په‌بوه‌ندیکردن و رێکخستنی په‌یوه‌ندی مرو‌قن له به‌رپوه‌بردنی ئەرك و فه‌رمانه‌کانیاندا.
2. به‌رپوه‌بردن پپۆستی به‌ زیره‌کی زمانه‌وانی و شاره‌زابوون له‌ چۆنیه‌تی ته‌وزیفکردنی زمان و به‌کارهێنانی زمان هه‌یه له‌پیناو ده‌سته‌به‌رکردنی ئەدایه‌کی به‌رزى کارگێریدا.
3. توانستی گوێگرتن و ئاخوتن، به‌شیکى گزنگن له به‌رپوه‌بردنی کار و چۆنیه‌تی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ڵ کارمه‌نداندا.
4. به‌کارهێنانی زمان به‌شپوه‌یه‌کی باش ده‌بیته‌ مایه‌ی سه‌رکه‌وتنی به‌رپوه‌به‌ر و باشتر به‌رپوه‌بردنی کار له‌ بواری کارگێری و سه‌رکردایه‌تیکردندا.
5. شاره‌زایی به‌رپوه‌به‌ر و سه‌رکرده له‌ هونه‌ره‌کانی په‌بوه‌ندیکردن و به‌کارهێنانی هه‌ردوو جو‌ری په‌یوه‌ندی گۆته‌یی و ناگۆته‌یی و فه‌رمى و ناهه‌رمى، له‌ئاراسته‌کردنی کاردا ته‌واوکه‌ری پرۆسه‌ی کارگێری سه‌رکه‌وتوه.

لیستی سه‌رچاوه‌کان

یه‌که‌م: به‌زمانی کوردی

1. برهان، ابراهیم (2012)، با شپۆازی ره‌خه‌گرتنمان وه‌ک سه‌ندویج بیته‌، گۆقاری بره‌و، ژ(7).
2. پیرداودی، اسماعیل عبدالرحمن (2013)، هونه‌ره‌کانی گوێگرتنی کاریگه‌ر، گۆقاری بره‌و، ژ(13).
3. جاسم، حسین (2016)، بنه‌ما نوپکانی کارگێری، و: محمد چیا، کتیبخانه‌ی یادگار، چاپی دووه‌م، سلیمانی.
4. دزه‌یی، عه‌بدولواحید موشیر (2012)، شیکردنه‌وه‌ی ئاخوتن له‌ زمانى کوردیدا، چ 1، چاپخانه‌ی چوارچرا، هه‌ولێر.
5. سابیر، دیلمان محمد (2014)، بنه‌ماکانی کارگێری، چاپخانه‌ی یاد، چاپی دووه‌م، سلیمانی.

6. سورخى، ره حيم (2008)، پړوسه ي پپوه ندى جه ماوه رى، چ 1، چاپخانه ي خانى، دهوك.
7. عه لى، شپړزاد سه برى (2013)، رازبكردن د گوتارا رامياربدا، چ 1، چاپخانه پاريزگاها دهوكى، دهوك.
8. عه لى، شيلان عوسمان (2009)، كارابوونى زمان له په يوه ندييه كوْمه لايه تيبه كان، ده زگاى توپژرنه وه وه بلايو كوردنه وه ي موكر يانى، هه ولير.
9. فه قى، ابراهيم (2013)، چون ده بيته كه سايه تيبه كى كوْمه لايه تى، و: هلال صابر كه ولوسى، چ 1، چاپخانه ي گه نج، سليمانى.
10. نه حمه د، شنه نه بوبه كر (2008)، زمانى جه سته، نامه ي ماجستير- كوْلپژى زمان- زانكۆى سه لاهه ددين.

دووه م: به زمانى عه ره بى:

1. ابوالعلاء، هانى بن محمود عبدالله (1423هـ)، تقويم المهارة الادارية لى القىادات الوسطى فى قطاع الامن العام، الرياض.
2. اشيراتى، اصفاء ووسن (2005)، ادا ب اللياقه والسلوك الاجتماعى، محمد جديد، قدمس للنشر والتوزيع، الطبعة الاولى، دمشق-سورية.
3. بدوح، حسن (2012)، المحاورة، عالم الكتب الحديث، اربد، الاردن.
4. برينكمان، ريك و ريك كيرشنيير (1998)، التعامل مع من لا تطيقهم، ت: فريق بيت الافكار الدولية - امريكا - ، ايداش هوم ، سعودية.
5. بيتر ج - دين (2006)، القيا ده للجمع، و: وليد شحاده، الطبعة الثالثة، مكتبة العبيكان، مملكة العربية السعودية.
6. سليمان، حسين حسن (2005)، السلوك الانسانى والبيئة الاجتماعية، الطبعة الاولى، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت.
7. السويدان، طارق (2008)، فن الالقاء الرائع، الطبعة الخامسة، شركة الابداع الفكرى للنشر والتوزيع، كويت.
8. الظاهر، نعيم و عبدالجبار تيم (2001)، وسائل الاتصال السياحى، الطبعة الاولى، دار اليازورى العلمية للنشر والتوزيع، عمان.
9. العجمى، محمد حسنين (2015)، الاتجاهات الحديثة فى القيا ده الادارية والتنمية البشرية، دار الميسرة للنشر والتوزيع، عمان.
10. علوى، محمد اسماعيلى (2013)، التواصل الانسانى، الطبعة الاولى، دار كنوز المعرفه العلمية للنشر والتوزيع، الاردن- عمان.
11. عماد الدين، مروه (2015)، فى الاتكيت، مكتبه ابن سينا، قاهره.
12. العواشز، عبدالله (2010)، القيا ده متكاملة الجودة، الطبعة الاولى، شركة الابداع الفكرى للنشر والتوزيع، كويت.
13. فتحي، عادل (2009)، كيف تصبح مديرا ناجحا، الدار الذهبية للطبع والنشر، القاهرة.

14. الفقى، ابراهيم (2010)، سحر القيادة، الراهية للنشر والتوزيع، سوریه.
15. لاسولاهى، روبرت كيجان زليزا (2004)، كيف يؤثر كلامنا على اعمالنا، خلاصات كتب المدير ورجل الاعمال، العدد(270)، القاهرة.
16. الميساوي، خليفة (2012)، الوسائل فى تحليل المحادثة، ط1، عالم الكتب الحديث للنشر والتوزيع، اربد، الاردن.
17. وينستين، مات (1997)، الادارة المرحه، خلاصات كتب المدير ورجل الاعمال، العدد(6)، القاهرة.

سێیه‌م: نینته‌رنیٲ:

1. فن الادارة pdf ، مكتبة الالکترونية، مكتبة نبع الوفاء للكتب المجانية.

The Role Of Language In Social Relations -The Field Of Administration As A Model

Dr. Badrkhan Suliman Ali

Department of Kurdish, College of Basic Education, Salahuddin University, Erbil, Kurdistan Region, Iraq

badrkhan.ali@su.edu.krd

Abstract

Language is one of the most basic necessities of life, in which all the various communications of human society are conducted and achieved through it. In other words, there will be no society without different forms of language since communications will not happen. Human beings use communication in different levels to facilitate their works and path of prosperity of life. Obviously, organizing and systematizing works in the society will require management in order to perform the duties properly whether on the level of the different administrative groups as it is expected and through a clear plan for serving various purposes (economical, political, financial, scientific and military...etc.)

These reasons (The role of language in social relations (the field of administration as a model)) are the source and have led to conducting of this study, to demonstrate the role of language in administration, because in our view's language went through the

entire gaps of administration, in which the skill of using language will have a clear and outstanding reflection on affairs of administrative commands, since both of them (language and administration) are social phenomenon. The communication principle is the most important element and duty of both of Language and administration. Performing the successful communication, by taking advantage of (verbal and non-verbal) language leads to perform an effective administration and fostering a strong relationship between both human elements in administration that include managers and employees.

In this research, after introducing administration and demonstrating its main duties, it illustrates communication; the types and styles of communication in the administration. Then, it elaborates) mainly on the directing as one of the duties of manager in administration, because the role of language will be appeared clearly in this duty of the administration. Afterwards, it has been clarified the types of leadership and the use of language differences in each type, in which when you can see the features of successful leaders in the managers, will be a charismatic person, of course this shows us that language has played a great role in this aspect.

ملخص

اللغة هي واحدة من أبسط مقومات الحياة، التي تجري كل الاتصالات المختلفة للمجتمع البشري، و لكن لن يكون هناك مجتمع بلا أشكال لغوية مختلفة، وقد استخدمت البشرية اللغة في مختلف المستويات لتسهيل أعمالها ومسار ازدهار حياتها. وتنظيم الأعمال في المجتمع يتطلب إدارة من أجل أداء الواجبات بشكل صحيح على مستوى المجموعات الإدارية المختلفة كما هو متوقع ومن خلال خطة واضحة لخدمة أغراض مختلفة (اقتصادية، سياسية ومالية وعلمية والعسكرية ... الخ).

هذه الأسباب الانفة الذكر أدت إلى إجراء هذه الدراسة (دور اللغة في علاقات الاجتماعية (مجال الادارة نموذجاً))، للتدليل على دور اللغة في الإدارة، لأن في اعتقادنا ان اللغة دخلت الى كل الثغرات الادارية، وان مهارة استخدام اللغة سيكون لها انعكاس واضح ومتميز على شؤون الأوامر الإدارية، لأن كلا منهما (اللغة والإدارة) هي ظاهرة اجتماعية.

ومبدأ الاتصال هو العنصر الأكبر أهمية لكل من اللغة والإدارة. أداء التواصل الناجح، من خلال الاستفادة من نمط اللغة (لفظية وغير لفظية) بحيث يؤدي إلى إجراء الإدارة الفعالة وتعزيز علاقة قوية بين كل من العناصر البشرية في الإدارة التي تشمل المدراء والموظفين.

وفي هذا البحث، بعد تعريف الإدارة وإظهار الواجبات الأساسية، فإنه يوضح الاتصالات؛ أنواع وأساليب الاتصال في الإدارة. يتم يتوسع أساسا على توجيه احد من واجبات مدير الإدارة، لأن دور اللغة سيتم بشكل واضح في هذا الواجب الإداري. وقد تم توضيح ذلك أنواع القيادة واستخدام الاختلافات اللغوية في كل نوع، والتي عندما يمكنك ان ترى ملامح القادة الناجحين في المديرين، سوف يكون الشخص الكاريزمي، بلا شك ان اللغة شهدت دورها الفعال في هذه المسائل.